

AUDITORIYADAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR JARAYONIDA TALABALAR TAFAKKURINI OAV ORQALI RIVOJLANTIRISH USULLARI

Jum'azoda Malika

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti, Psixologiya va ijtimoiy –
siyosiy fanlar fakulteti, Pedagogika va umumiy psixologiya kafedrasi dotsenti*

Annotatsiya: *Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar jarayonida talabalar tafakkurini rivojlantirish muhim vazifalardan biridir. Tafakkur – bu insonning fikrlash, mulohaza yuritish, tahlil qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatidir. Talabalar tafakkurini rivojlantirish ularning o'qishdagi muvaffaqiyati, ijodkorligi va mustaqil fikrlay olish qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi. Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar esa bu jarayonni yanada samarali tashkil etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu maqolada auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar jarayonida talabalar tafakkurini rivojlantirish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.*

Kalit so'zlar: *tafakkur, mashg'ulotlar, auditoriya, bilim, ko'nikma, metodlar, mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv.*

METHODS FOR DEVELOPING THINKING IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Abstract: *Developing students' thinking in the process of extracurricular activities is one of the important tasks. Thinking is a person's ability to think, reason, analyze and solve problems. Developing students' thinking serves to increase their academic success, creativity and ability to think independently. Extracurricular activities create ample opportunities for more effective organization of this process. This article provides information on methods for developing thinking in the process of extracurricular activities.*

Keywords: *thinking, activities, audience, knowledge, skills, methods, independent thinking, creative approach.*

Talabalar tafakkurini rivojlantirish uchun auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar turli usullar va shakllarda olib borilishi mumkin. Jumladan, muammoli vaziyatlar yaratish, muhokama va munozaralar tashkil etish, loyiha ishlari bilan shug'ullanish, interfaol o'yinlar o'tkazish, nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish kabi faoliyatlar talabalarni o'ylashga, fikr almashishga va yangi g'oyalar yaratishga undaydi. Muammoli vaziyatlar yaratish usuli talabalarni faollashtirishning samarali yo'llaridan biridir. Bu usulda o'qituvchi yoki rahbar talabalar oldiga hal etilishi lozim bo'lgan murakkab vaziyat yoki masalani qo'yadi. Talabalar bu vaziyatni tahlil qilib, turli yechimlar taklif qilishadi. Shu tariqa ularning mantiqiy tafakkuri, tahlil qilish qobiliyati va ijodkorligi rivojlanadi. Muammoli vaziyatlar talabalarni mustaqil fikrlashga, o'z fikrini asoslashga o'rgatadi. Muhokama va munozaralar talabalarni fikr bildirishga, boshqalar fikrini

tinglashga va o'z nuqtai nazarini himoya qilishga o'rgatadi. Auditoriyadan tashqari shunday mashg'ulotlar tashkil etilganda, talabalar o'zaro muloqotda bo'lib, fikr almashadilar, turli qarashlarni solishtiradilar va natijada yanada chuqurroq bilimga ega bo'ladilar.

Loyiha ishlari bilan shug'ullanish ham talabalar tafakkurini rivojlantirishda muhim o'rin tutadi. Loyiha faoliyati talabalarni mustaqil ravishda ma'lumot to'plash, uni tahlil qilish, muammolarni aniqlash va yechimlar topishga undaydi. Talabalar o'z loyihalarini taqdim etish jarayonida o'z fikrlarini tartibga solish, mantiqiy izchillikni saqlash va ijodiy yondashuvni qo'llash imkoniga ega bo'ladilar. Bu esa ularning tafakkurini kengaytiradi va mustahkamlaydi. Interfaol o'yinlar ham auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda talabalar tafakkurini rivojlantirishda keng qo'llaniladi. O'yin shaklidagi mashg'ulotlar talabalarni faol ishtirok etishga undaydi, ular o'yin davomida tez fikrlashga, tezkor qarorlar qabul qilishga o'rganadilar.

O'yinlar orqali talabalar bilimlarni mustahkamlash bilan birga, ularni amaliyotda qo'llashni o'rganadilar. Bu esa tafakkur jarayonining samaradorligini oshiradi. Nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish ham talabalar tafakkurini rivojlantirishda muhim hisoblanadi. Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda talabalar o'z bilimlarini turli amaliy vazifalar, eksperimentlar, tajribalar orqali sinab ko'rishadi. Bu esa ularning bilimlarini chuqurlashtirish va tafakkurini yanada boyitishga xizmat qiladi. Amaliy faoliyat orqali talabalar o'rgangan nazariy bilimlarni real hayot sharoitida qo'llashni o'rganadilar, bu esa ularning fikrlash jarayonini yanada rivojlantiradi.

Shuningdek, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda talabalar o'rtasida guruh ishlari tashkil etish ham samarali usullardan biridir. Guruhda ishlash talabalarni bir-biri bilan muloqot qilishga, fikr almashishga va birgalikda muammolarni hal qilishga o'rgatadi. Bu jarayonda talabalar o'zaro yordam ko'rsatadilar, turli fikrlarni birlashtiradilar va yangi g'oyalar yaratadilar. Guruh ishlari talabalar tafakkurining ijodiy va tanqidiy jihatlarini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Talabalar tafakkurini rivojlantirishda auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarni rejalashtirishda ularning yosh xususiyatlarini, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olish zarur. Har bir talabaga moslashgan, ularni qiziqtiradigan va faollashtiradigan mashg'ulotlar tashkil etish talabalar ishtirokini oshiradi va tafakkurini samarali rivojlantiradi. Shuningdek, mashg'ulotlarning mazmuni va shakllari doimiy ravishda yangilanib borilishi, zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar qo'llanilishi talabalar motivatsiyasini oshiradi. Tafakkur rivojlanishini baholash ham muhim bosqich hisoblanadi.

Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda talabalar fikrlash qobiliyatining rivojlanishini baholash uchun turli metodlar qo'llanilishi mumkin. Masalan, talabalar tomonidan tayyorlangan loyihalar, muhokama jarayonidagi faol ishtirok, muammoli vaziyatlarni hal qilishdagi yondashuvlar baholanishi mumkin. Bu baholashlar talabalarni yanada faol bo'lishga undaydi va ularning tafakkurini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tafakkur rivojlanishi uchun auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilarni mustaqil ishlashga, o'rganilgan bilimlarni tahlil qilishga va yangi bilimlarni izlashga rag'batlantirish zarur. Bu esa ularni mustaqil fikrlashga va ijodiy yondashuvga o'rgatadi.

Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda talabalar tafakkurini OAV orqali rivojlantirish – ularning tanqidiy tahlil qilish, mustaqil fikrlash va axborotni to'g'ri saralash ko'nikmalarini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayon zamonaviy media savodxonligini oshirish va yoshlarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishda muhim poydevor hisoblanadi.

Talabalarning media-tafakkurini rivojlantirish uchun quyidagi interfaol va samarali usullardan foydalanish tavsiya etiladi:

1. Media materiallarini tahlil qilish (Mediakritika) - talabalarga ijtimoiy tarmoqlar, internet saytlari yoki televideniya turli xil yangiliklar, maqolalar va videolavhalarni tahlil qilish vazifasini berish maqsadga muvofiq.

Vazifa shakli: Talabalar ma'lum bir xabardagi asosiy fikrni ajratib ko'rsatishi, uning qanchalik haqqoniyligini baholashi va o'z munosabatini bildirishi kerak.

Foyda: Bu mashq ularda tanqidiy fikrlashni shakllantiradi va faktlarni tekshirish ko'nikmasini rivojlantiradi.

2. Mediaklublar va muhokama maydonchalarini tashkil etish

Darsdan tashqari vaqtlarda talabalar uchun maxsus "Media-klub" yoki "Debat" klublarini yo'lga qo'yish yaxshi samara beradi.

Jarayon: OAV orqali yoritilayotgan dolzarb mavzular (masalan, global iqtisodiy o'zgarishlar, ilm-fan yangiliklari, ijtimoiy muammolar) tanlanadi va talabalar turli guruhlariga bo'linib bahs olib borishadi.

Foyda: Fikrlarni erkin bayon etish, o'z pozitsiyasini dalillar bilan himoya qilish va boshqalarning fikrini hurmat qilish ko'nikmasi mustahkamlanadi.

3. Talabalarning o'zlarini OAV sifatida sinab ko'rishlari

Amaliy mashg'ulotlar orqali talabalar ijodiy tafakkurini yanada oshirish mumkin.

Vazifa shakli: O'quv yurtiga oid blog, kichik videolavha (podkast) yoki haftalik talabalar gazetasi/elektron jurnalini tayyorlash.

Foyda: Talaba axborot iste'molchisidan uni yaratuvchisiga aylanadi. Bu ularda material yig'ish, matn ustida ishlash va omma oldida fikr bildirish qobiliyatini yuksaltiradi.

4. Tematik mediada aqliy hujum (Brainstorming) - OAVda berilgan muayyan bir muammo (Keys) yechimi bo'yicha guruhlarda aqliy hujum o'tkazish.

Jarayon: Masalan, xalqaro maydonda sodir bo'layotgan voqealarning ta'siri yoki mamlakatimizdagi yangiliklar muhokama qilinib, talabalardan yangi g'oyalar va yechimlar so'raladi.

Foyda: Ijodiy va nostandart (kreativ) fikrlash tarzi rivojlanadi.

Tavsiya etiladigan foydali manbalar:

Media savodxonlikni oshirish va zamonaviy OAV tendentsiyalaridan xabardor bo'lish uchun talabalar quyidagi ishonchli platformalardan foydalanishlari mumkin:

- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligining AOKA rasmiy sayti orqali OAV sohasidagi qonunchilik va yangiliklardan xabardor bo'lish.

- Media savodxonlikni rivojlantirishga oid xalqaro va mahalliy onlayn kurslarni ko'rib chiqish.

- Jahon miqyosidagi tahliliy materiallar va ilg'or media loyihalarini kuzatish.

Bu kabi mashg'ulotlar talabalarni shunchaki ma'lumot qabul qiluvchi emas, balki voqelikka ongli yondashuvchi, tahlil qiluvchi va mustaqil qaror qabul qila oluvchi mutaxassislar bo'lib yetishishlariga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar talabalar tafakkurini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Muammoli vaziyatlar yaratish, munozaralar tashkil etish, loyiha ishlari, interfaol o'yinlar, amaliyotga asoslangan mashg'ulotlar va guruh ishlari orqali talabalar fikrlash qobiliyatini kengaytirish mumkin.

Bu esa ularning o'qishdagi muvaffaqiyatini oshirish, ijodkorlik salohiyatini rivojlantirish va mustaqil fikrlashga o'rgatishda katta ahamiyatga ega.

Auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarni rejalashtirishda talabalar ehtiyojlari va yosh xususiyatlarini hisobga olish, zamonaviy pedagogik yondashuvlarni qo'llash talabalar tafakkurini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kholmatov, S. (2022). "Innovative approaches in education and the development of students' thinking". Tashkent: Publishing House of the National University of Uzbekistan.

2. Yuldoshev, A. (2023). "Methods for the formation of logical thinking of students". Tashkent: Publishing House of Education and Training.

3. Rahimova, D. (2021). "Pedagogical technologies and critical thinking of students". Samarkand: Publishing House of SamSU.

4. Karimov, B. (2022). "Development of creativity in extracurricular activities". Tashkent: Publishing House of the Uzbekistan Pedagogical University.

5. Ganiev, M. (2023). "Methods for the development of independent thinking of students". Bukhara: Publishing House of BukSU.

6. Islamova, N. (2021). "The use of interactive methods in the educational process and the development of thinking". Tashkent: Tashkent State University Publishing House.